

De schoolgebouwenmonitor 2008

Indicatoren voor de kwaliteit van de schoolgebouwen in Vlaanderen

AGION evalueerde in de loop van 2008 de kwaliteit van de schoolgebouwen in Vlaanderen door middel van een schoolgebouwenmonitor. Uit de monitor blijkt dat de meeste schoolgebouwen wel aan de basisvereisten inzake woonbaarheid en veiligheid voldoen, maar ook dat ze vaak tekortschieten op vlak van de nieuwe pedagogische en maatschappelijke uitdagingen van de 21ste eeuw.

Nieuwe uitdagingen voor de scholenbouw in Vlaanderen

Vele landen zetten de laatste jaren grootschalige investeringsoperaties in scholenbouw op, zoals het recent goedgekeurde DBFM-project (Design-Build-Finance-Maintain) in Vlaanderen. Dit project voorziet in de bouw en renovatie van meer dan 200 scholen via publiek-private samenwerking. Deze grootschalige investeringsinitiatieven hebben het inhoudelijk debat over scholenbouw opnieuw leven in geblazen, met een vaak hernieuwde visie op goede scholenbouw 'voor de 21ste eeuw' als resultaat. Het mag duidelijk zijn dat aan een hedendaags schoolgebouw andere eisen gesteld worden dan vroeger. Recente ontwikkelingen in onderwijs en samenleving, zoals vereisten inzake duurzaamheid en milieuvriendelijkheid, het gebruik van ICT in de klas, gebruik door de gemeenschap, het inclusief onderwijs of veranderende onderwijsmethodieken, hebben geleid tot nieuwe opvattingen over wat onder een goed hedendaags schoolgebouw verstaan kan worden.

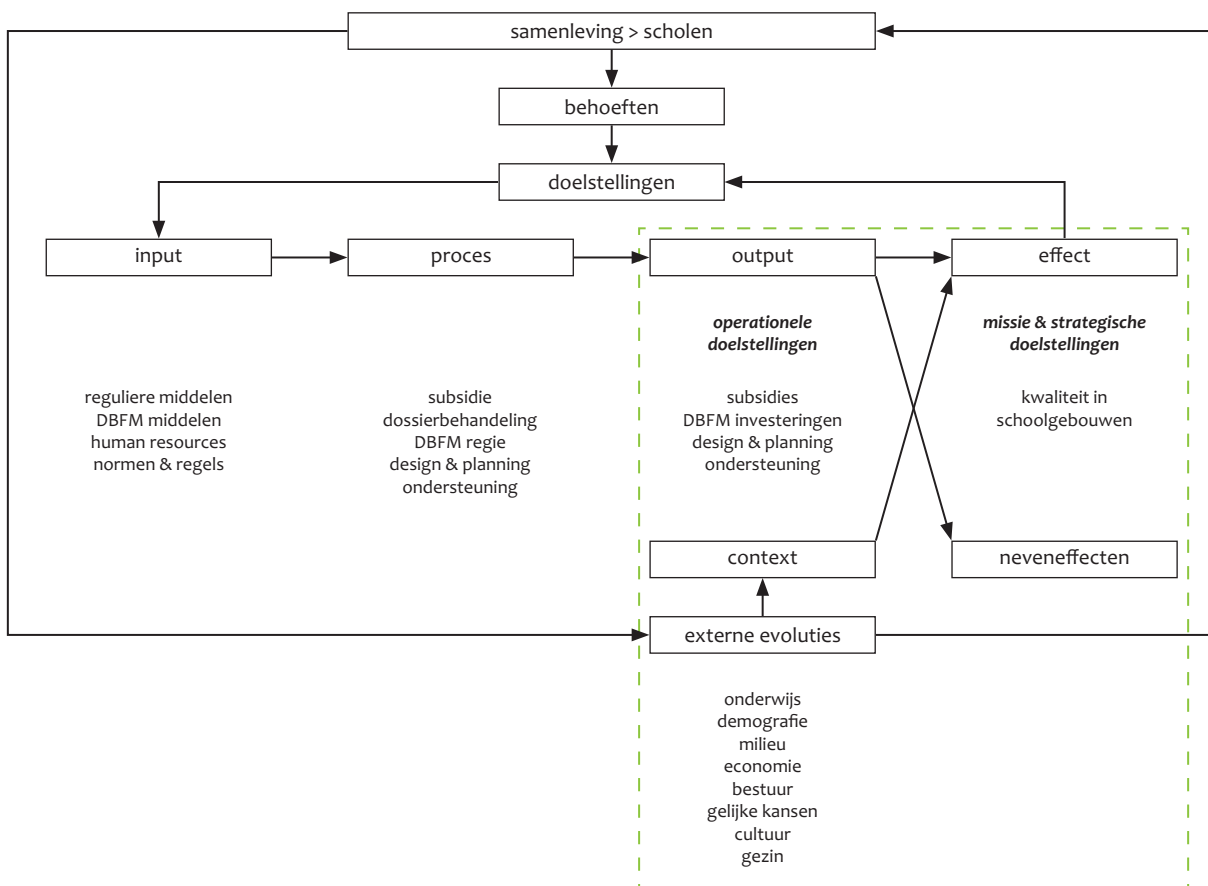
Ook het agentschap AGION heeft de voorbije legislatuur enkele basisprincipes voor kwaliteitsvolle scholenbouw in Vlaanderen geformuleerd, en deze vastgelegd in zijn strategische beleidsdoelstel-

lingen. Goede hedendaagse schoolgebouwen moeten in de eerste plaats functioneel en duurzaam zijn. Ze moeten veilig, comfortabel, onderhoudsvriendelijk en goed toegankelijk zijn. Ze moeten het pedagogisch project van de school ondersteunen, een stimulerende leeromgeving kunnen bieden en flexibel en multifunctioneel te gebruiken zijn. Daarnaast moeten ze ook op verschillende manieren duurzaam zijn: ze moeten in een open relatie staan met de omringende samenleving, ze moeten een blijvende architecturale waarde hebben, ze moeten economisch duurzaam zijn, met een goede kosten-baten verhouding in realisatie en beheer en tenslotte ook milieuvriendelijk op vlak van bouwmaterialen en energie- en waterverbruik.

Het doel van de schoolgebouwenmonitor is nagaan in hoeverre de bestaande schoolgebouwen in Vlaanderen aan deze kwaliteiten kunnen voldoen, en in hoeverre aan de vooropgestelde beleidsdoelstellingen is voldaan.

De ontwikkeling van de monitor

De succesvolle uitvoering van een beleidsevaluatie kan echter pas gebeuren indien er een evaluatieinstrument voor wordt ontwikkeld. Een dergelijk evaluatieinstrument volgt de logica van de beheers- en beleidscyclus en is opgebouwd uit een aantal basiscomponenten die een cyclische opeenvolging kennen. Hierbij gaan we ervan uit dat binnen een ruimer onderwijslandschap het beleid een aantal na te streven doelstellingen voor scholenbouw zal formuleren, waarvoor ze de nodige inputs voorziet om ze uit te voeren. Vervolgens moeten binnen het agentschap een aantal administratieve processen doorlopen worden die een aantal outputs genereren, waarbij deze laatste tenslotte moeten leiden tot een aantal gewenste outcomes bij de scholen, in dit geval de realisatie van meer kwaliteit in het bestaande gebouwenpark.

Beleidsevaluaties binnen de beheers- en beleidscyclus kunnen verschillende vormen aannemen. Nochtans zijn we in het kader van de beleidsevaluatie vooral geïnteresseerd in de doorgevoerde outputs en effecten van het beleid (aangeduid in groen kader). Om deze te meten wordt best gebruik gemaakt van een monitoringsysteem, waarin de effectiviteit van het beleid wordt beschreven door gebruik te maken van indicatoren, waarvoor op systematische en recurrente wijze gegevens moeten verzameld worden.

Om zeker te zijn van de keuze van goede indicatoren werd de visie op kwaliteit, zoals deze binnen het Vlaamse scholenbouwbeleid bestaat, verder getoetst aan vier perspectieven van waaruit men de kwaliteit van schoolgebouwen kan benaderen, namelijk:

- (1) algemene opvattingen over de architectonische kwaliteit van gebouwen zoals deze naar voorkomt in wetenschappelijke en overheidspublicaties over architectuurkwaliteit en Post Occupancy Evaluations.
- (2) recente opvattingen over goede schoolarchitectuur binnen enkele internationale denktanks en organisaties, zoals het Amerikaanse Designshare of het Britse CABE (Commission for Architecture and the Built Environment).
- (3) het recente werk over kwaliteit in schoolgebouwen door het Centre for Effective Learning Environments (CELE) van de OESO, meer bepaald in het kader van het project “Evaluating Quality in Educational Spaces” (zie CELE organising framework on evaluating quality in educational spaces).
- (4) kwaliteitscriteria die gebruikt worden in bestaande survey’s en evaluatieinstrumenten om de kwaliteit van schoolgebouwen te beoordelen. Meer dan 30 evaluatieschalen en vragenlijsten werden onderzocht, waaruit vervolgens een gemeenschappelijke set van beschrijvende en kwaliteitsindicatoren kon weerhouden worden.

Uit deze toetsing kwam vervolgens een lijst van bruikbare kwaliteitsindicatoren voort. Een deel van deze indicatoren heeft betrekking op de woonbaarheid, veiligheid en hygiëne van schoolgebouwen. Het zijn de basisvoorwaarden waaraan schoolgebouwen moeten voldoen om in aanvaardbare omstandigheden les te kunnen geven. Een ander deel omvat criteria die verwijzen naar de nieuwe ‘21ste eeuwse’ uitdagingen waarvoor het schoolgebouwenpark komt te staan op vlak van duurzaamheid, een veranderende maatschappelijke rol voor de school en recente evoluties in onderwijsmethodieken en werkvormen.

De statistische invulling van de indicatoren in de monitor gebeurde via een on-line enquête die begin 2008 bij alle scholen in Vlaanderen werd uitgevoerd. In deze enquête vroeg AGION aan directies om hun gebouw te beoordelen aan de hand van een ruim aantal criteria die betrekking hadden op uiteenlopende aspecten van kwaliteit. Vanzelfsprekend hoorden daar ook de recente, '21ste eeuwse' uitdagingen bij die vandaag aan de scholenbouw worden gesteld. Naast de kwaliteit van de gebouwen werd ook aandacht gegeven aan meer beschrijvende informatie, zoals de ouderdom en de oppervlakte van de schoolgebouwen en aspecten van goed gebouwbeheer. Uiteindelijk verzamelden we bruikbare informatie over 3618 vestigingsplaatsen van scholen, dat is ruim 60% van het totaal.

© Carien Arnoldus

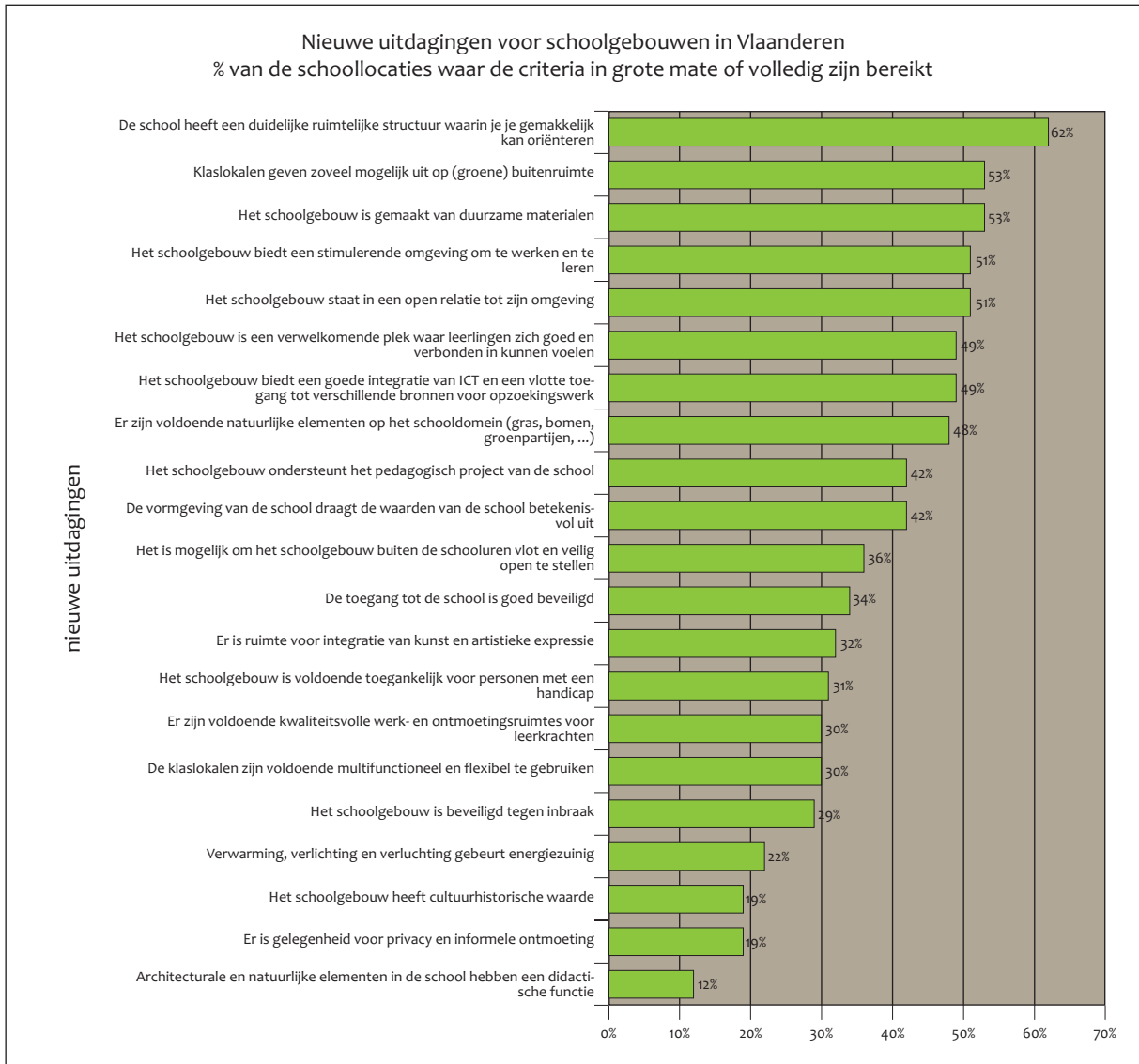
Resultaten van de schoolgebouwenmonitor

De belangrijkste vaststelling uit de monitor is dat het grootste deel van het gebouwenpark voldoende kwaliteit bezit voor de basisvoorwaarden inzake het comfort, de staat en de veiligheid van de gebouwen. Doorgaans kan aan leerlingen en leerkrachten dus een zekere basiskwaliteit worden geboden inzake onderwijshuisvesting. Maar AGION, het Vlaamse agentschap dat schoolgebouwen subsidieert, stelde ook vast dat voor een minderheid van de schoolgebouwen, 7% van het gebouwenpark, zelfs deze basisvoorwaarden nog steeds niet zijn vervuld. Bij deze groep situeren zich dan ook de meest dringende problemen.

Op vlak van de kwaliteitsaspecten die verwijzen naar de nieuwe, '21ste eeuwse', uitdagingen voor schoolinfrastructuur, schiet het gebouwenpark echter veel vaker tekort. 26% kan zeker niet aan deze nieuwe voorwaarden voldoen, terwijl dit voor slechts 21% van de schoolgebouwen wel zeker het geval is. Enkele cijfers uit de enquête illustreren dit:

- slechts 42% van de schoolgebouwen ondersteunt het pedagogische project van de school voldoende;
- op slechts 48% van de vestigingsplaatsen is men tevreden over de integratie van computers en andere ICT-toepassingen in de gebouwen.
- op slechts 30% van de vestigingen van scholen is men tevreden met de beschikbare werk- en ontmoetingsruimte voor leerkrachten.
- op slechts 30% van de vestigingen beweert men dat de lokalen voldoende flexibel en multifunctioneel te gebruiken zijn.
- slechts 35% van de schoolgebouwen is voldoende vlot en veilig open te stellen voor buitenschools gebruik.

- slechts op 35% van de vestigingsplaatsen is de toegang tot de school voldoende beveiligd.
- slechts 30% van de schoolgebouwen is voldoende toegankelijk voor leerlingen of leerkrachten met een handicap.
- slechts 22% van de vestigingen beweert dat de verwarming, verlichting en verluchting voldoende energiezuinig gebeurt.

Voor wat de grootte van de gebouwen betreft, stellen we vast dat er zich, gemiddeld gezien, een tekort voordoet aan onderwijsruimte in Vlaanderen. Op 32% van de vestigingen worden de schoolgebouwen als onvoldoende groot beoordeeld, op 44% als voldoende groot. Naast een gebrek aan klassieke klaslokalen, valt vooral de nood op aan ondersteunde functies zoals een bibliotheek of mediatheek, een ontspanningsruimte, een goede leraarskamer of een polyvalente zaal. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het gebrek aan ruimte het meest uitgesproken.

Ondanks aantoonbare verschillen stelt AGION vast dat de scholenbouwproblematiek zich in meer of minder mate voordoet in alle onderwijsnetten en in alle onderwijsniveaus. Dit neemt echter niet weg dat de verschillen in kwaliteit tussen de schoolgebouwen onderling groot kunnen zijn. 21% van de schoolgebouwen wordt als onvoldoende bruikbaar geëvalueerd, terwijl daartegenover

© Elke Lannoo

een grotere groep staat van 53% die voldoende bruikbaar is. De bestaande kwaliteitsverschillen en de problemen die ermee gepaard gaan zijn trouwens ook relevant in het licht van de armoedeproblematiek. Zo worden schoolgebouwen die in arme, vaak binnenstedelijke, buurten gelegen zijn minder goed beoordeeld dan de schoolgebouwen die in rijkere buurten gelegen zijn.

Naast de kwaliteit van de gebouwen op zich, werd er in de enquête ook aandacht gegeven aan het totstandkomingsproces van nieuwe scholenbouwprojecten. Over het algemeen krijgen directies voldoende mogelijkheden om aan nieuwe bouwprojecten te participeren. Daarnaast was er in de meeste gevallen een voorafgaandelijke opmaak van een goed uitgewerkt bouwprogramma voorzien. De meeste directies kregen ook het nodige advies inzake planning, ontwerp en financiële aangelegenheden. Ook de mogelijkheid om het project op gestelde tijden te evalueren en bij te sturen was in de meeste gevallen voorzien. Twee voorwaarden lijken echter (veel) minder gerealiseerd, namelijk een gemotiveerde selectie van architecten (slechts op 51% van de vestigingsplaatsen met een nieuwbouw- of renovatieproject) en de zeer beperkte participatiemogelijkheden voor leerkrachten, leerlingen, schoonmaakpersoneel, ouders en buurtbewoners.

Op vlak van het beheer van de gebouwen doen we de vaststelling dat de meeste scholen wel over een preventieplan of een beleidsverklaring veiligheid, gezondheid en milieu beschikken. Een masterplan waarin het infrastructuurbeleid van de school over langere termijn wordt vastgelegd is ech-

© Carien Arnoldus

ter slechts op 42% van de vestigingsplaatsen voorzien. Gas blijkt de meest gebruikte energiebron te zijn voor de verwarming van de Vlaamse schoolgebouwen (gebruikt op 74% van de vestigingsplaatsen). 42% van de vestigingen gebruikt ook stookolie als energiebron voor verwarming. Alternatieve, milieuvriendelijke energiebronnen worden nog nauwelijks gebruikt voor de verwarming van de gebouwen.

Wat het gebruik van de schoolgebouwen betreft tenslotte blijkt uit de enquête dat leegstand slechts op 14% van de vestigingsplaatsen voorkomt. In de meeste gevallen gaat het echter om kleine delen van het gebouw. De reden voor leegstand is dikwijls te zoeken in de onbruikbaarheid van de ruimtes om er nog les in te geven. Op 59% van de vestigingsplaatsen worden de gebouwen en lokalen ook buiten de normale schooluren gebruikt. Opvallend is dat dit buitenschools gebruik in belangrijke mate samenhangt met de mogelijkheid van het gebouw om dit op een vlotte en veilige manier te doen. In de meeste gevallen gebeurt het buitenschools gebruik van schoolgebouwen op regelmatige basis.

Cijfers en indicatoren zijn één manier om naar de kwaliteit van schoolgebouwen te kijken, maar soms vertellen beelden meer dan 1000 woorden. De foto's in dit artikel geven een impressie van de huidige toestand van het gemiddelde Vlaamse schoolgebouw. Hier worden geen 'best practices' getoond maar wel een soort van alledaagsheid die voor velen waarschijnlijk erg herkenbaar is.

© Carien Arnoldus

Besluit

Na vele jaren van te weinig investeren en een beleid dat vooral gericht was op het lenigen van de grootste noden staan we nu in Vlaanderen voor de belangrijke uitdaging om opnieuw een kwaliteitsvol schoolgebouwenpark uit te bouwen. Recente initiatieven zoals een verhoging van de reguliere budgetten voor scholenbouw, het DBFM-project of bijkomende investeringen in rationeel energiegebruik zijn alvast een stap in de goede richting. Maar uit de monitor blijkt dat de nood aan kwaliteitsvolle schoolgebouwen en bijhorende investeringsmiddelen hoe dan ook erg groot blijft in Vlaanderen. Dit vraagt om een volgehouden investeringsbeleid met kwaliteit, innovatie en een goede ondersteuning van de scholen als leidmotief.

Geert Leemans
 Agentschap voor Infrastructuur in het Onderwijs (AGION)
 Koningsstraat 94 • 1000 Brussel • België
 geert.leemans@agion.be • www.agion.be

Dit beknopt artikel geeft enkele resultaten weer uit de schoolgebouwenmonitor. Voor meer informatie verwijzen we naar het boek: AGION, (2009). De schoolgebouwenmonitor 2008. Indicatoren voor de kwaliteit van de schoolgebouwen in Vlaanderen. Antwerpen, Garant.

Dit boek kan besteld worden bij AGION of bij de uitgever.